

RODITELJSKI ODGOJNI POSTUPCI I ODNOSI ADOLESCENATA S VRŠNJACIMA

Maja Deković

Utrecht University, Utrecht

Zora Raboteg-Šarić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK 378.141

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 21. 11. 1996.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati koji su aspekti odnosa između roditelja i adolescenata važni za odnose njihove djece s vršnjacima. U istraživanju je sudjelovalo 508 obitelji. Ispitano je 969 roditelja (502 majke i 467 očeva) i 508 adolescenata (254 djevojke i 254 mladića) starih 12 do 18 godina. Roditelji su ispunjavali upitnike koji mjere njihove odnose prema djeci, a adolescenti su ispunjavali upitnike koji mjere njihove odnose s vršnjacima. Primijenjeno je više ljestvica procjena koje mjere različite oblike roditeljskih odgojnih postupaka: prihvaćanje, privrženost, uključenosť u odgoj, razumijevanje, uskraćivanje ljubavi i nadzor. Indikatori odnosa adolescenata s vršnjacima bili su: učestalost druženja s vršnjacima, imaju li najboljeg prijatelja ili ne, percipirana prihvaćenost u društvu vršnjaka i privrženost prijateljima. Rezultati su pokazali da je važno razlikovati dva različita aspekta međusobnih odnosa adolescenata: uključenosť u aktivnosti s vršnjacima (definirana količinom zajedničkih aktivnosti i prijateljstvima koja su površne naravi) i kvaliteta odnosa s prijateljima (definiran osjećajem prihvaćenosti u društvu vršnjaka i privrženošću prijateljima). Među roditeljskim varijablama najvažnijima su se pokazale prihvaćanje djeteta i nadzor nad djecom. Različiti aspekti odnosa između roditelja i djece povezani su s intenzitetom i kvalitetom odnosa adolescenata s vršnjacima. Dok je najjači prediktor uključenosť u aktivnosti s vršnjacima niska razina roditeljskog nadzora, kvalitetan odnos s vršnjacima može se najbolje predvidjeti na temelju roditeljskog prihvaćanja djeteta. Rezultati također ukazuju da odgojni postupci očeva i majki imaju slično djelovanje.

UVOD

Socijalizacija djece odvija se unutar različitog društvenog konteksta: u interakciji s članovima obitelji, sa susjedima, s nastavnicima, vršnjacima i prijateljima i općenito unutar šireg društvenog i kulturalnog okoliša. Ekološki

usmjereni razvojni psiholozi ističu da razvoj uključuje neprestano uzajamno djelovanje urođenih svojstava djeteta i okolinskih utjecaja. Unutar mikrosustava, tj. neposrednog djetetova okoliša, istaknuto mjesto zauzimaju obitelj i vršnjaci, i njihov je utjecaj tijekom razvoja djece najvažniji (Brofenbrenner, 1986). Obiteljsko okruženje temeljni je kontekst unutar kojeg djeca stvaraju predodžbe o interpersonalnim odnosima i razvijaju obrasce socijalnih interakcija. Iskustva u interpersonalnim odnosima u obitelji prenose se i na odnose izvan obitelji, osobito na odnose s drugom djecom. U novije vrijeme sve je veći interes za utvrđivanjem procesa kojima se rani socijalizacijski obrasci stečeni u obitelji prenose tijekom razvoja na druga područja interpersonalnih odnosa. Za razumijevanje ovih procesa najviše se koriste teorija privrženosti i teorija socijalne kognicije. Socijalno-kognitivni teoretičari (Baldwin, 1992) navode da se specifični odnosi s drugim osobama kodiraju u obliku apstraktnih kognitivnih predodžbi, tzv. relacijskih shema, koje usmjeruju našu percepciju, zaključivanje, tumačenje događaja, očekivanja u vezi s budućim događajima, a time i ponašanje u interpersonalnom kontekstu. Dječje kognitivne predodžbe o sebi, interpersonalnim odnosima u obitelji i o odnosima s vršnjacima međusobno su povezane (Rudolph, Hammen i Burge, 1995). Prema teoriji privrženosti (Bowlby, 1980), na temelju iskustava u odnosima s roditeljima djeca stvaraju unutarnje mentalne predodžbe ili "radne modele" sebe i drugih. Ovi se modeli postupno uključuju u strukturu pojedinačne ličnosti, upravljaju njegovim ponašanjem u novim uvjetima i djeluju na kvalitetu odnosa s drugim ljudima. Sigurna afektivna vezanost s roditeljima pogoduje stvaranju modela u kojima se drugi ljudi vide kao osobe kojima se može vjerovati, koje su nam dostupne i u kojima sebe vidimo kao osobe koje su vrijedne ljubavi, pažnje i brige drugih. Nesigurna vezanost za roditelje potiče, s druge strane, razvoj unutarnjih kognitivnih modela u kojima sebe vidimo kao osobe koje nisu vrijedne pažnje i ljubavi drugih, dok nam drugi ljudi djeluju prijeteći i neprijateljski (Holmes, 1993; Sroufe, 1988). Prema teoriji privrženosti, privrženost se stvara u ranom djetinjstvu, ali se ona isto tako smatra integralnim dijelom ljudskog ponašanja tijekom čitavog životnog razdoblja neke osobe (Bowlby, 1977). Brojna empirijska istraživanja (vidi pregled Maccoby i Martin, 1983) ukazuju na važnost privrženosti te na važnost toplog i prihvaćajućeg roditeljstva na dječji psihološki razvoj. Nježan roditelj koji pozitivno vrednuje svoje dijete i koji mu pruža emocionalnu podršku prenosi djetetu osjećaj da je ono vrijedno – ovi aspekti roditeljskog stila odgoja povezani su s dječjim samopoštovanjem ne samo u djetinjstvu nego i u mladenačkoj i ranoj odrasloj dobi (Buri, Kirchner i Walsh, 1987).

Dječje društveno ponašanje pod utjecajem je roditeljskih odgojnih postupaka, koji se razlikuju s obzirom na to kakva pravila roditelji postavljaju, kako ih provode, pružaju li djeci potporu, potiču li djecu u razvoju, omogućuju li strukturu i predvidljivost u dječjem životu i sl. Najefikasniji stil odgoja je "autoritativno" roditeljstvo koji je identificirala Baumrind (1971). Ovaj stil sastoji se u kombinaciji visoke razine topline i razumijevanja (svjesnosti o dječjim potrebama i spremnosti odgovaranja na zahtjeve djeteta) i visoke razine roditeljskih zahtjeva za zrelim ponašanjem (očekivanja odgovornog ponašanja u skladu s

razvojnim zadacima u određenoj dobi). Manje učinkoviti stilovi roditeljskog ponašanja su autoritarni, koji uključuje visoku razinu zahtjeva a nisku razinu razumijevanja, i popustljivi, koji uključuje visoku razinu razumijevanja i topline ali nisku razinu zahtjeva. Maccoby i Martin (1983) navode i četvrti, indiferentni ili zanemarujući stil, koji se očituje u niskoj razini zahtjeva koji se postavljaju pred djecu i niskoj razini razumijevanja. Prihvaćanje i kontrola, u smislu nadzora nad djecom, dvije su temeljne dimenzije roditeljskog ponašanja. Istraživanja se uglavnom slažu u tome da su djeca i mlađi adolescenti autoritativnih roditelja nezavisni, sposobni regulirati vlastito ponašanje, emocionalno prilagođeni, zadovoljni i društveno odgovorni (Maccoby i Martin, 1983).

Važnost uloge roditelja u razvoju dječjih socijalnih vještina i u njihovu odnosu s vršnjacima prije razdoblja adolescencije pokazana je u više istraživanja (Deković, 1992; Parke i Ladd, 1992). Manje je istraživanja o tome nastavlja li se, i na koji način, utjecaj roditelja na djecu tijekom adolescencije. Kako je jedan od razvojnih ciljeva adolescencije postizanje samostalnosti i odvajanje od roditelja, diskontinuitet u odnosima između roditelja i djece u ovom razdoblju često se pretjerano naglašavao. Longitudinalna istraživanja pokazuju da su roditeljski stavovi i uvjerenja o odgoju djece – i u skladu s njima odgovarajuće ponašanje – razmjerno stabilni i kontinuirani tijekom razvoja od ranog i srednjeg djetinjstva do adolescencije (McNally, Eisenberg i Harris, 1991; Roberts, Block i Block, 1984). Suvremene teorije ističu da je osnovni razvojni izazov u razdoblju adolescencije uspostavljanje vlastitog identiteta koji je odvojen od roditeljskog, ali koji je smješten u kontekstu redefiniranih, bliskih emocionalnih veza s ocem i majkom, tj. uspostavljanje uzajamnosti u odnosima umjesto jednosmjernog autoriteta (Youniss i Smollar, 1985). Kako pokazuju nalazi istraživanja, na adolescentskom uzrastu raste intimnost u odnosima s roditeljima, i to posebice s majkom (Hunter i Youniss, 1982; Lacković-Grgin, 1986). Roditeljsko ponašanje majki puno je češće ispitivano negoli roditeljsko ponašanje očeva. Važnost očeva nešto se više ističe u području identifikacije sa spolnom ulogom, a manje u socijalizaciji ostalih oblika društvenog ponašanja (Maccoby, 1980). Rezultati istraživanja Lacković-Grgin i suradnika (1988) s mladima u Hrvatskoj pokazali su da između niza prediktorskih varijabli (osobine ličnosti, sociodemografske i interpersonalne varijable), ponašanje oca u odgoju djece (intimnost, kontrola i njegovanje) predstavlja, uz neke varijable ličnosti mladih, razmjerno najbolji prediktor problema mladih. U području odnosa s drugim ljudima i u području "o sebi" više problema imaju mladi čiji očevi iskazuju nisko njegovanje i intimnost. S problemima u odnosima s drugim ljudima najviše je povezana sklonost majke i oca direktivnom usmjeravanju i strogom kontroliranju mladih. Druga istraživanja iste autorice pokazala su da mladi oba spola preferiraju razumijevanje, povjerenje, strpljivost, pravednost i brižljivost očeva, no u interakcijama s njima doživljavaju manje njegovanja i intimnosti negoli u odnosu s majkom (Lacković-Grgin, 1985; 1986). I na uzorku američke mladeži svih uzrasta dobivene su konzistentno veće vrijednosti intimnosti s majkom negoli s ocem (Hunter i Youniss, 1982). Određeni aspekti autoritativnog odgojnog stila, kao što su toplina ili prihvaćanje, nadzor i dosljednost u

uvidu u ponašanje djece i poticanje psihološke nezavisnosti, pridonose zdravom psihološkom razvoju i boljem školskom uspjehu adolescenata (Steinberg, Lamborn, Dornbusch i Darling, 1992). Adolescenti koji imaju bliske emocionalne veze s roditeljima pokazuju veću razinu društvene kompetentnosti, samopoštovanja, odgovornosti, kao i nižu razinu problematičnog ili devijantnog ponašanja u odnosu na adolescente koji nemaju bliske odnose s roditeljima (Brown, Mounts, Lamborn i Steinberg, 1993; Kurdek i Fine, 1994; Windle, 1992).

Prijatelji i grupe vršnjaka smatraju se glavnim socijalizacijskim čimbenicima koji sve više djeluju u razvojnem razdoblju na prijelazu iz djetinjstva u adolescenciju. U ovom razdoblju prijateljstvo se počinje očitovati i kroz uzajamnost, dijeljenje s drugom osobom i povjeravanje (Berndt, 1990). Istraživanja u kojima se ispituje odnos između obiteljskih i izvanobiteljskih socijalizacijskih čimbenika pokazuju da se njihova povezanost ne smanjuje tijekom adolescencije i da roditelji djece adolescenata zadržavaju znatan utjecaj na razvoj socijalnih odnosa svoje djece izvan obitelji. Bell, Cornwell i Bell (1988) pokazuju da se sklop međusobnih odnosa koji se nalaze u obitelji djevojaka odražava u njihovim odnosima izvan obitelji, tj. u odnosima s vršnjacima. Feldman i Wentzel (1990) navode da su, u razdoblju rane adolescencije, usmjerenost roditelja na djecu i potpora obitelji pozitivno povezani s mjerom popularnosti djece u grupi vršnjaka. Čak i u razdoblju kasne adolescencije bliski odnosi s roditeljima povezani su s većom percipiranom društvenom kompetencijom djece i s njihovim većim zadovoljstvom u odnosima s vršnjacima (Bell, Avery, Jenkins, Feld i Schoenrock, 1985). Ova istraživanja naglašavaju pozitivne aspekte odnosa s vršnjacima: bliskost, zadovoljstvo međusobnim odnosima i prihvaćenost od vršnjaka. Čini se da su svi ovi odnosi povezani s pozitivnom kvalitetom odnosa između djece i roditelja. Ipak, samo manji broj istraživanja povezuje ova dva sustava koja imaju najvažniju ulogu u procesu socijalizacije adolescenata (Brown i sur., 1993; Meeus, 1989).

Roditelji se često brinu da će njihova djeca "upasti u loše društvo" te da će, zbog grupnog pritiska prijatelja, isprobavati one oblike ponašanja koji su suprotni roditeljskim očekivanjima. Često su i znanstvenici opisivali vršnjake i roditelje kao dva socijalizacijska sustava koji se natječu u tome tko će imati veći utjecaj na adolescente. Iako se u ranoj adolescenciji povećava podložnost pritiscima grupa vršnjaka a opada oslanjanje na mišljenje roditelja, adolescenti se razlikuju s obzirom na to koliko su podložni utjecaju drugih (Berndt, 1979). Njihova podložnost utjecaju drugih ovisi i o situacijskim čimbenicima, pa se postavlja pitanje kako iskustva u jednom kontekstu ili situaciji, kao što je obitelj, djeluju na iskustva u drugom kontekstu, kao što su grupe vršnjaka. Roditelji imaju određenu izravnu kontrolu nad time s kime će se družiti njihova djeca ako npr. mogu birati susjedstvo u kojem će živjeti, školu koju će pohađati, vjerske, kulturne i razne društvene organizacije u kojima će obitelj sudjelovati. Novija istraživanja ukazuju također i na snažno neizravno djelovanje roditelja na to kakve će prijatelje njihova djeca birati. Prema modelu Browna i suradnika (1993), roditelji u osnovi usmjeravaju djecu prema određenoj vrš-

njačkoj grupi time što potiču razvoj određenih osobina ličnosti i oblika ponašanja u svoje djece. U njihovom istraživanju s više od 3000 adolescenata pokazalo se da su određeni roditeljski odgojni postupci (nadgledanje aktivnosti, poticanje postignuća, zajedničko donošenje odluka) značajno povezani sa specifičnim ponašanjem adolescenata (školski uspjeh, samopouzdanje, uporaba droge), što opet djeluje na to kakvoj će se adolescentskoj grupi ili klizi pridružiti njihova djeca. Adolescenti se ne priključuju slučajno određenoj grupi vršnjaka, nego se njih bira i prima u grupu na temelju reputacije kakvu imaju među vršnjacima, jer se takve grupe formiraju među onima koji pokazuju sličnosti u ponašanju. Pritisci na adolescente da se konformiraju normama grupe ne djeluju u smjeru stvaranja potpuno novog ponašanja, nego pojačavaju već postojeće dispozicije na temelju kojih je adolescent i pristupio određenoj grupi (Brown i sur., 1993). Longitudinalno istraživanje koje je proveo Windle (1994) pokazuje da problematično ponašanje adolescenata ima jači utjecaj na izbor prijatelja negoli što grupa vršnjaka ima na ponašanje adolescenata. Prijatelji biraju jedni druge na temelju sličnih osobina (npr. agresivnost, devijantnost, depresivnost). Veća razina prikrivenog i stvarnog neprijateljstva i niža razina uzajamnosti u odnosima s bliskim prijateljem bile su povezane s uporabom alkohola, delinkventnim aktivnostima i depresivnim simptomima adolescenata. U longitudinalnom istraživanju Mountsa i Steinberga (1995) pokazalo se da se promjene u školskim ocjenama i u učestalosti uporabe droge mogu predvidjeti na temelju školskih ocjena prijatelja i njihove sklonosti uporabi droge. Međutim, autoritativni stil roditelja moderira ove učinke, i to tako da je pozitivan učinak prijatelja s dobrim školskim postignućem veći na one adolescente čiji roditelji prakticiraju autoritativni stil odgoja. Štetni učinci druženja s vršnjacima koji koriste drogu jači su u onih adolescenata čiji su roditelji manje autoritativni. Adolescenti, dakle, mogu utjecati jedni na druge i tako da potiču pozitivno ponašanje svojih prijatelja, ali će takvoj vrsti utjecaja biti više podložna djeca autoritativnih i manje autoritarnih roditelja. Čak i adolescenti koji imaju prijatelje čiji roditelji prakticiraju autoritativni stil odgoja pokazuju bolji školski uspjeh i manje problema u ponašanju u odnosu na adolescente čiji su prijatelji iz drukčijeg obiteljskog okružja (Fletcher, Darling, Steinberg i Dornbusch, 1995). Ovi se nalazi mogu također objasniti neizravnim djelovanjem roditeljskih odgojnih postupaka. Roditelji su modeli ponašanja svojoj djeci, te djeca prihvaćaju roditeljske standarde i vrednote i prenose ih na svoje prijatelje. Ona također biraju prijatelje sličnih osobina, koji su odgajani na sličan način, a iskustvo u takvoj grupi vršnjaka još više povećava njihovu socijalnu kompetentnost. Ova ispitivanja ukazuju na potrebu za detaljnijim ispitivanjem uloge roditelja u preferencijama njihove djece u izboru prijatelja.

Rezultati navedenih istraživanja sugeriraju da je kvaliteta odnosa između roditelja i adolescenata povezana s kvalitetom odnosa adolescenata s njihovim vršnjacima. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je provjeriti pretpostavku da su kvalitetniji roditeljski odgojni postupci prema djeci povezani s boljim odnosima između njihove djece i vršnjaka. Prethodna istraživanja ukazuju na raz-

like u odnosu majki i očeva prema djeci adolescentima (Youniss i Smollar, 1985). U ovo su istraživanje stoga uključena oba roditelja i njihov odnos prema djeci se zasebno provjerava. To ujedno omogućuje provjeru mogućih različitih učinaka odnosa majki i očeva prema djeci na njihove odnose s prijateljima. Nadalje, pri procjeni roditeljskog stila odgoja i odnosa s vršnjacima koriste se različiti izvori informacija. U prvom slučaju to su roditelji, a u drugom njihova djeca. Ovakav postupak smanjuje mogućnost da se dobiveni odnosi između ovih varijabli mogu jednim dijelom pripisati istom izvoru informacija (adolescenti) u mjerenju različitih varijabli. Treće, za svaki teorijski konstrukt koji se mjeri uzeto je više indikatora. Npr. mjerenje odnosa s vršnjacima uključuje indikatore kako učestalosti tako i kvalitete odnosa. Konačno, da bismo odredili koji su aspekti odnosa između roditelja i adolescenata osobito važni za odnose s vršnjacima, ispituje se više aspekata različitih stilova odgoja djece. Oni se u osnovi odnose na roditeljsku podršku (razumijevanje, osobnu uključenost u odgoju, privrženost i prihvaćanje) ili pak na roditeljske pokušaje discipliniranja (uskraćivanje ljubavi) te kontrole i nadzora djece (Gesac i Seff, 1990).

METODA

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 508 nizozemskih obitelji koje imaju dijete adolescentskog uzrasta. Ispitano je 508 adolescenata različitog spola (254 djevojke i 254 mladića) u dobi od 12 do 18 godina. U uzorku djece uključene su tri dobne skupine: rana adolescencija (12 do 13 godina, 86 djevojaka i 84 mladića), srednja adolescencija (14 do 15 godina, 73 djevojke i 76 mladića) i kasna adolescencija (16 do 18 godina, 95 djevojaka i 94 mladića). S obzirom na redoslijed rođenja, djeca u uzorku bila su najmlađa u obitelji (41%), najstarije dijete u obitelji (35%) ili jedinci (7%).

Uzorak roditelja sastoji se od 969 roditelja (502 majke i 467 očeva) u dobi između 30 i 60 godina. Prosječna starost majki je 43 godine, a očevâ 45 godina. Većinom su to roditelji iz cjelovitih obitelji (91%), dok je u manjem broju obitelji roditelj razveden (7%) ili udovac (2%). Nisu nađene razlike između cjelovitih obitelji i obitelji s jednim roditeljem na sljedećim demografskim varijablama: naobrazba roditelja, socioekonomski status, dob i spol djeteta. Isto tako nisu nađene značajne razlike između različitih tipova obitelji ni na jednoj od varijabli ovog ispitivanja. Stoga su analize rezultata izvršene na ukupnom uzorku roditelja.

Mjere

Odnosi s prijateljima. Za procjenu odnosa adolescenata s njihovim vršnjacima korištene su četiri mjere. "Učestalost druženja s vršnjacima" (*Degree of Peer*

Activity) mjerena je ljestvicom konstruiranom za svrhe ovog istraživanja. Adolescenti su označavali na ljestvici od šest stupnjeva (1=nikad do 6=svaki dan) koliko se često viđaju s prijateljima izvan škole, dogovaraju zajednički izlazak, odlaze na zabave i izlaze na večer van. Nutarnja konzistencija ove ljestvice je prihvatljiva (Cronbach alpha=0.66). Druga mjera nazvana je "Najbolji prijatelj" (*Best Friend*), a uključuje odgovor na pitanje ima li adolescent ili ne bliskog, intimnog prijatelja. "Percipirana prihvaćenost u društvu vršnjaka" (*Perceived Social Acceptance*) odnosi se na to u kolikoj mjeri se adolescent osjeća prihvaćenim u razredu. Ljestvica uključuje osam čestica (npr. "Često se osjećam usamljenim u razredu" – obrnuto bodovanje) (Smits i Vorst, 1982). Ispitanici uz svaku tvrdnju odgovaraju na ljestvici od tri stupnja (1=odnosi se na mene do 3=ne odnosi se na mene). Pouzdanost ove ljestvice je zadovoljavajuća (Cronbach alpha=0.82). Kvaliteta odnosa s vršnjacima procijenjena je na temelju Upitnika o privrženosti roditeljima i prijateljima (*Inventory of Parent and Peer Attachment*, IPPA) (Armsden i Greenberg, 1987). Za svrhe ovog istraživanja primijenjena je skraćena verzija ovog upitnika (Naja Raja, i sur., 1992), i to podljestvica koja mjeri *Privrženost prijateljsima* (*Attachment to Peers*). Ljestvica sadrži 12 čestica (Cronbach alpha=.82) koje mjere kvalitetu komunikacije s prijateljima, stupanj međusobnog povjerenja i osjećaj otuđenosti od drugih (npr. "Pričam prijateljima o svojim problemima i nevoljama"). Odgovara se na ljestvici Likertovog tipa od 4 stupnja (1=gotovo nikad do 4=gotovo uvijek).

Odnosi između roditelja i adolescenata. Odnosi između roditelja i njihove djece definirani su na temelju nekoliko konstrukata koji su se u dosadašnjim istraživanjima pokazali najvažnijima za mjerenje kvalitete odnosa između roditelja i adolescenata te roditeljskih stilova odgoja. Roditeljsko *prihvaćanje*, tj. zadovoljstvo roditelja tjelesnim, intelektualnim i emocionalnim osobinama djeteta, mjereno je pomoću ljestvice od 12 čestica (npr. "Teško mi je prihvatiti moje dijete onakvim kakvo je" – obrnuto bodovano). Ljestvica *privrženosti* sadrži 9 čestica koje mjere stupanj bliskosti, intimnosti, razumijevanja i povjerenja roditelja u odnosu prema djetetu (npr., "Čini mi se da nemam jako blizak odnos s mojim sinom/mojom kćeri" – obrnuto bodovano). Obje su ljestvice modificirana verzija (Gerris i sur., 1993) Indeksa roditeljskog stresa (*Parental Stress Index*) (Abidin, 1983). Uza svaku tvrdnju odgovara se na ljestvici u rasponu od 1 (potpuno neslaganje) do 6 (potpuno slaganje). U ovom istraživanju pouzdanost tipa nutarnje konzistencije za Ljestvicu prihvaćanja je 0.81 na uzorku majki i 0.84 na uzorku očeva. Za Ljestvicu privrženosti koeficijent Cronbach alpha iznosi 0.73 na uzorku majki, odnosno 0.76 na uzorku očeva.

Uključenost roditelja u odgoj djece mjerena je ljestvicom od 7 tvrdnji (Vergeer, 1987) (npr. "Ono što moje dijete čini, misli i osjeća, zanima me više od svega na svijetu"). Nutarnja konzistencija (Cronbach alpha) ove ljestvice je 0.74 na uzorku majki, odnosno 0.70 na uzorku očeva. Slijedeće dvije ljestvice preuzete su iz Upitnika o odgoju djece (*Child-Rearing Questionnaire* – NOV) konstruiranom na uzorku nizozemskih roditelja (Gerris, Boxtel, Vermulst, Janssens,

Zutphen i Felling, 1993). Roditeljsko *razumijevanje*, definirano kao osjetljivost roditelja na potrebe djeteta, tj. tendencija roditelja da spremno reaguju na znakove koje dijete pokazuje, mjereno je ljestvicom od 8 tvrdnji (npr. "Odmah primijetim kad je moje dijete tužno ili uznemireno"). Uza svaku tvrdnju odgovara se na ljestvici od 6 stupnjeva, a nutarnja je konzistencija odgovora majki (0.87) i očeva (0.85) visoka. Jedan od roditeljskih postupaka u situacijama kada dijete učini nešto što nije ispravno jest zanemarivanje ili uskraćivanje ljubavi. Ljestvica uskraćivanja ljubavi sadrži 5 tvrdnji na koje se odgovara na isti način kao i na prethodnoj ljestvici. Nutarnja konzistencija ovog instrumenta također je zadovoljavajuća ($\alpha = 0.85$ za majke i 0.86 za očeve).

Posljednji konstrukt koji se tiče roditeljskih odgojnih postupaka jest kontrola ili *nadzor*. Ljestvica nadzora sadrži 6 čestica koje mjere stupanj u kojem roditelji nadgledaju dijete i njegove dnevne aktivnosti. Od roditelja se traži da odgovore na ljestvici od 4 stupnja (1=gotovo ništa do 4= gotovo sve) u kojoj mjeri im je poznato kamo dijete odlazi poslije škole, što radi u slobodno vrijeme, kuda izlazi uvečer i sl. Nutarnja konzistencija ove ljestvice izražena koeficijentom Cronbach α iznosi 0.77 za majke, odnosno 0.78 za očeve.

Postupak

Podaci izneseni u ovom radu prikupljeni su u okviru šireg nacionalnog projekta istraživanja odnosa djece i roditelja u Nizozemskoj ("Odgoj djece u Nizozemskoj 90-ih"), u kojem je sudjelovalo 1250 obitelji koje imaju djecu u dobrom rasponu od rođenja do 18 godina starosti. U ovom istraživanju iznose se rezultati koji se odnose na obitelji ($N=508$) koje imaju djecu adolescentskog uzrasta (od 12 do 18 godina). Podaci su prikupljeni u domovima ispitanika, a upitnici su primijenjeni individualno, tj. posebno su ispitani adolescenti, njihove majke i njihovi očevi.

Rezultati

Za procjenu odnosa adolescenata s njihovim vršnjacima primijenjene su četiri mjere: uključenost u aktivnosti s vršnjacima, najbolji prijatelj, privrženost prijateljima i percipirana prihvaćenost u društvu prijatelja. Rezultati ispitanika na ovim mjerama podvrgnuti su najprije faktorskoj analizi kako bi se reducirao broj zavisnih varijabli. Analiza glavnih komponenti, uz varimax rotaciju, pokazala je da se rezultati na ovim mjerama mogu objasniti na temelju dvaju faktora koji objašnjavaju 62.1% ukupne varijance. Prvi faktor nazvan je *Uključenost u aktivnosti s vršnjacima*, a značajne projekcije na tom faktoru (navedene u zagradama) imaju varijable "Najbolji prijatelj" (-0.72) i "Aktivnost u odnosima s prijateljima" (0.78). Drugi faktor definiran je kao *Kvaliteta odnosa s vršnjacima*, jer značajna zasićenja na tom faktoru pokazuju varijable "Percipirana prihvaćenost u grupi vršnjaka" (0.68) i "Privrženost prijateljima" (0.82). Obje ove varijable ukazuju na pozitivne odnose s prijateljima. U daljnjoj analizi koriste se

ova dva faktorska rezultata kao mjere odnosa s vršnjacima. Kako nas je zanimalo koji specifični aspekti odnosa između roditelja i adolescenata (prediktorske varijable) pridonose predviđanju kakvi će biti odnosi adolescenata s njihovim vršnjacima (kriterijske varijable), različite mjere odnosa između roditelja i djece tretirane su zasebno i nisu podvrgnute faktorskoj analizi.

Tablica 1
Usporedba rezultata očeva i majki na ljestvicama roditeljskog ponašanja: prosječne vrijednosti, raspršenja i pripadajuće t-vrijednosti

Odgojni postupci	Majke		Očevi		t
	M	SD	M	SD	
Prihvatanje	4.97	.71	4.80	.74	5.23***
Privrženost	4.83	.55	4.64	.61	6.00***
Uključenost	4.13	.75	3.94	.69	5.07***
Razumijevanje	5.04	.56	4.69	.59	10.83***
Uskraćivanje ljubavi	2.32	1.01	2.42	.99	-1.88
Nadzor	3.37	.37	3.21	.38	7.42***

***p<.001

U tablici 1 navedene su prosječne vrijednosti rezultata očeva i majki na varijablama roditeljskog ponašanja. Na svim ljestvicama, osim na ljestvici uskraćivanja ljubavi, majke imaju značajno veće rezultate. Treba napomenuti da su ove razlike značajne jer se radi o velikom broju ispitanika, ali prosječne vrijednosti očeva i majki nisu toliko različite da bi se moglo govoriti o različitom stilu odgoja. Najveće razlike u odnosu očeva i majki prema adolescentima jesu na ljestvici razumijevanja. Veće vrijednosti majki na ljestvicama koje mjere roditeljsku toplinu i podršku u odnosima s djecom u skladu su s ekspresivnom ulogom majke u odgoju djece. Korelacije između rezultata na varijablama roditeljskog ponašanja te intenziteta i kvalitete prijateljskih odnosa adolescenata izračunane su posebno za majčine (tablica 2) i za očeve (tablica 3) postupke.

Tablica 2
Korelacije između odgojnih postupaka majki i odnosa adolescenata s vršnjacima

Odnos majki i adolescenata	Odnosi s vršnjacima	
	Uključenost	Kvaliteta
Prihvatanje	.01	.30***
Privrženost	-.10*	.18***
Uključenost	.02	.03
Razumijevanje	-.03	.04
Uskraćivanje ljubavi	.03	-.20***
Nadzor	-.16***	.11*

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Tablica 3

Korelacije između odgojnih postupaka očeva i odnosa adolescenata s vršnjacima

Odnos očeva i adolescenata	Odnosi s vršnjacima	
	Uključenost	Kvaliteta
Prihvaćanje	-.08	.27***
Privrženost	-.09*	.22***
Uključenost	.03	.15**
Razumijevanje	-.05	.13**
Uskraćivanje ljubavi	.08	-.16***
Nadzor	-.18***	.24***

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Sklop interkorelacija ovih varijabli sličan je na uzorku majki i očeva. Zanimljivo je da je veći broj značajnih korelacija dobiven za odgojne postupke očeva. Uključenost u aktivnosti vršnjaka negativno je povezana s privrženosti s majkom i ocem, kao i s nadzorom majki i očeva. Niska razina bliskosti i intimnosti u odnosima s roditeljima i slab nadzor nad djetetovim aktivnostima vjerojatno dovode do toga da adolescenti sve više vremena provode u aktivnostima s prijateljima. Kvaliteta prijateljskih odnosa pokazuje nešto drukčiji sklop nalaza. Adolescenti čiji su odnosi s roditeljima zadovoljavajući pokazuju i pozitivnije odnose s vršnjacima. Roditelji tih adolescenata također više znaju o tome gdje su im djeca, kuda izlaze, a također izbjegavaju uskraćivanje ljubavi kao jedan od načina discipliniranja svojih sinova ili kćeri.

Kako su različiti oblici ponašanja roditelja međusobno povezani, u daljnjoj analizi izračunane su multiple korelacije, da bi se utvrdilo koji roditeljski postupci značajno pridonose predikciji odnosa adolescenata s vršnjacima.

Tablica 4

Rezultati multiple regresijske analize kriterija uključenosti i kvalitete odnosa s vršnjacima na varijable majčinog ponašanja

Odnos majki i adolescenata	Odnosi s vršnjacima	
	Uključenost (Beta)	Kvaliteta (Beta)
Prihvaćanje	-.12	.32***
Privrženost	-.16*	-.09
Uključenost	.08	.03
Razumijevanje	.06	-.10
Uskraćivanje ljubavi	.00	-.12*
Nadzor	-.17***	.06
R ²	.04	.11
F	2.91***	8.08***

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Tablica 5
Rezultati multiple regresijske analize kriterija uključenosti
i kvalitete odnosa s vršnjacima na varijable očinskog ponašanja

Odnos očeva i adolescenata	Odnosi s vršnjacima	
	Uključenost (Beta)	Kvaliteta (Beta)
Prihvaćanje	.01	.20***
Privrženost	-.04	-.03
Uključenost	.10	.10
Razumijevanje	-.02	.02
Uskraćivanje ljubavi	.05	-.08
Nadzor	-.19***	.08
R2	.05	.09
F	3.12***	6.62***

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

I u ovom slučaju izračunane su zasebne multiple regresijske analize za rezultate majki (tablica 4) i očeva (tablica 5). Stupanj uključenosti u aktivnosti s vršnjacima i kvaliteta odnosa s vršnjacima može se značajno predvidjeti na temelju kvalitete odnosa između adolescenata i roditelja. Kako se vidi iz veličine i značajnosti beta koeficijenata, različiti aspekti odnosa između roditelja i djece povezani su s intenzitetom i kvalitetom odnosa adolescenata s vršnjacima. Dok je najjači prediktor uključenosti u aktivnosti s vršnjacima niska razina roditeljskog nadzora, pozitivan, kvalitetan odnos s vršnjacima može se najbolje predvidjeti na temelju roditeljskog prihvaćanja djeteta. Ovi su roditeljski postupci najznačajniji prediktori u uzorku majki i jedini značajni prediktori u uzorku očeva. Rezultati regresijske analize pokazali su također da adolescenti čije majke u manjoj mjeri koriste uskraćivanje ljubavi kao postupak discipliniranja djece imaju bolje odnose sa svojim prijateljima te da je veća uključenost u aktivnosti vršnjaka povezana sa slabijom privrženošću u odnosima s majkom.

RASPRAVA

U ovom istraživanju ispitivao se odnos između dva najvažnija čimbenika socijalizacije djece i adolescenata: obitelji i vršnjaka. Uvid u odnose sa sebi jednakima, tj. s vršnjacima, pokazuje takav sklop rezultata koji sugeriraju da je važno razlikovati dva različita aspekta međusobnih odnosa adolescenata: uključenost u aktivnosti s vršnjacima (definirana količinom zajedničkih aktivnosti i prijateljstvima koja su površne naravi) i kvaliteta odnosa s prijateljima (definirana osjećajem prihvaćenosti u društvu vršnjaka i privrženošću prijateljima, tj. pozitivnim afektivnim vezama).

Ovi različiti aspekti međusobnih odnosa adolescenata pokazuju također različit sklop korelacija s mjerama odnosa između roditelja i djece. Prvo, čini se

da je kvaliteta odnosa roditelji-dijete jače povezana s kvalitetom odnosa između djece i njihovih vršnjaka negoli s intenzitetom tih odnosa, tj. s količinom druženja s vršnjacima. Slični su rezultati dobiveni i u mlađe djece. Park i Waters (1989) nisu našli razlike u količini interakcija s prijateljima između djece koja pokazuju sigurnu ili pak nesigurnu afektivnu vezanost (privrženost) s roditeljima. Međutim, nađene su razlike u sadržaju interakcija u ove dvije grupe djece: sigurno privrženata djeca pokazivala su više pozitivnih interakcija u odnosima s vršnjacima.

Drugo, različiti aspekti odnosa između roditelja i djece objašnjavaju količinu i kvalitetu interakcija s vršnjacima. Niska razina bliskosti i intimnosti u odnosima s roditeljima i slab uvid roditelja u aktivnosti njihove djece izgleda da potiču adolescente da provode više vremena u zajedničkim aktivnostima s vršnjacima. Međutim, kvaliteta njihovih odnosa može se predvidjeti na temelju drugih aspekata roditeljskog ponašanja. Adolescenti koji imaju pozitivnije odnose s roditeljima, tj. čiji roditelji pokazuju veće bezuvjetno prihvaćanje osobitosti svoje djece, veću privrženost i emocionalnu uključenost u odnosima s djecom, imaju također i pozitivnije odnose s prijateljima. Roditelji ovih adolescenata također više znaju o tome što im djeca rade i nastoje izbjegavati uporabu uskraćivanja ljubavi, tj. namjernog pokazivanja hladnoće i nezainteresiranosti u odnosima s djecom kako bi ih kaznili zbog njihovih prekršaja. Ovakvi nalazi u skladu su s našom hipotezom da će adolescenti koji imaju kvalitetnije odnose s roditeljima imati i kvalitetnije odnose sa svojim vršnjacima.

Rezultati također ukazuju da odgojni postupci očeva i majki imaju slično djelovanje. Zanimljivo je da je veći broj različitih aspekata odgojnih stilova očeva povezan s odnosima njihove djece s vršnjacima nego što je to slučaj u majki. Ovo je donekle u suprotnosti s uobičajenom pretpostavkom: majke provode više vremena u dnevnim interakcijama s djecom nego očevi i stoga bi njihovo ponašanje trebalo imati veći utjecaj na tijek razvoja djece (Litovsky i Dusek, 1985). Moguće je da uloga oca u odgoju djece postaje izraženija tijekom adolescencije. U tradicionalnim obiteljima očevi imaju instrumentalnu ulogu u socijaliziranju djece u suvremeno društvo (Youniss i Smollar, 1985). Kako su adolescenti na "pragu ulaska u društvo", moguće je da u ovom razdoblju tranzicije otac u ulozi "veze s vanjskim svijetom" ima veću važnost kao socijalizacijski čimbenik. Međutim, valja imati na umu da je ovo samo pretpostavka koju donekle sugeriraju rezultati ovog istraživanja i koju bi valjalo provjeriti i na drugim uzorcima ispitanika. Iako su svi aspekti ponašanja očeva povezani s kvalitetom odnosa njihove djece s vršnjacima, jedini značajan i najvažniji prediktor percipirane prihvaćenosti u grupi i bliskih veza s prijateljima jest očevo bezuvjetno prihvaćanje djeteta. Montemayor (1982) pokazuje da su u razdoblju između djetinjstva i adolescencije majke manje uključene u aktivnosti dnevne brige o djeci, dok uključenost oca u odgoju djece raste. S druge strane, majke su sklonije bezuvjetno prihvaćati djecu i pružati im potporu negoli očevi (McCormick i Kennedy, 1994). Kada očevi pokazuju takvo ponašanje, ono može biti izrazito uočljivo i važno adolescentima i stoga može imati veće

posljedice za njihov razvoj. I u uzorku očeva i majki najvažniji prediktor veće uključenosti adolescenata u aktivnosti vršnjaka jest manja upućenost roditelja u to što im djeca rade ili manji nadzor nad djecom. Među roditeljskim varijablama najvažnijima su se pokazale prihvaćanje djeteta i nadzor nad djecom. Sklop odnosa ovih varijabli i mjera odnosa s vršnjacima u skladu je s rezultatima istraživanja koja pokazuju kako određeni roditeljski postupci (ili nedostatak takvih postupaka), koji su svojstveni autoritativnom stilu odgoja djeluju na prijateljske veze adolescenata i ponašanje u grupi vršnjaka. Autoritativni roditelji imaju dobar uvid u ponašanje i aktivnosti svoje djece, a namjerno ili ne, oni mogu imati nadzor i nad time s kime će se njihova djeca družiti. Proces osamostaljivanja osobito je izražen u adolescenciji, tako da povećana sloboda i stvaranje više veza s ljudima izvan obitelji čine nadzor osobito važnim i istaknutim u ovom razdoblju. Valja napomenuti da se nadzor ili kontrola aktivnosti djece, kako je definirano u ovom radu, odnosi na bihevioralnu kontrolu. Termin "kontrola", kako je definiran kod autoritarnog stila odgoja, odnosi se na psihološku kontrolu, tj. na takav sustav obiteljskih interakcija koji ograničava razvoj dječje samostalnosti i u kojem se dijete osjeća distancirano od roditelja. Stroga psihološka kontrola povezana je s problemima adolescenata na unutarnjem planu (depresivnost, anksioznost), a nedostatak bihevioralne kontrole s problemima na vanjskom planu kao što su impulsivnost, agresivnost, delinkvencija i uporaba droge (Barber, Olsen i Shagle, 1994). Nedovoljna bihevioralna kontrola, pomanjkanje pravila i ograničenja te nedovoljno poznavanje djetetovih dnevnih aktivnosti predstavljaju rizične čimbenike u razvoju djece, jer ukazuju na neangažiranost roditelja i na nedovoljnu regulaciju dječjeg ponašanja od strane roditelja. Adolescenti čiji roditelji pokazuju veće prihvaćanje djece i veći nadzor nad ponašanjem djece, imaju manje problema u regulaciji vlastitog ponašanja, kompetentniji su i popularniji među prijateljima (Kurdek i Fine, 1994).

Vršnjaci s kojima se mladi druže mogu biti poznanici ili pak površni ili bliski prijatelji. Oni su samo dio šire socijalne mreže interpersonalnih odnosa. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da adolescenti čiji roditelji imaju manji nadzor nad njihovim aktivnostima i čije su afektivne veze s majkom slabije teže uspostavljanju površnijih odnosa s vršnjacima, odnosa kojima je svojstvena učestalost druženja, ali ne i bliskost. Čini se stoga da je, barem u ovom istraživanju, veća uključenost u aktivnosti vršnjaka u određenoj mjeri i indikator usmjerenosti na vršnjake na štetu usmjerenosti prema obitelji. Rezultati istraživanja (Conger, Conger, Elder, Lorenz, Simon i Witbeck, 1992; Deković i Meeus, 1995; Kandel i Davies, 1982) pokazuju da je najbolji sklop odnosa u adolescenciji onaj kod kojeg postoji ravnoteža između razvoja sve aktivnijeg sklopa interakcija s vršnjacima i ostajanja u bliskim odnosima s roditeljima. Snažna, prenaplašena uključenost u odnose s grupom vršnjaka kod koje nema dobrih odnosa s roditeljima jedan je od glavnih prediktora problematičnog i devijantnog ponašanja adolescenata (Kandel i Davies, 1982). Rezultati ovog istraživanja također sugeriraju povezanost u sličnom smjeru: visoka uključenost u

odnose s vršnjacima može biti indikator nedostatka pažnje i brige kod kuće prije negoli indikator socijalne kompetentnosti adolescenata. Slično navodi i Brofenbrenner (1974), koji tvrdi da se adolescenti okreću prijateljima tražeći društvo i emocionalnu potporu ne stoga što ih prijatelji neizbježno privlače u toj dobi, nego što ih u tom smjeru sve više "guraju" roditelji koji ih zanemaruju.

Postavlja se pitanje na temelju kojih procesa se stvara ova veza između odnosa s roditeljima i odnosa s vršnjacima? Ova se veza može objasniti jednim dijelom i time što adolescenti koji imaju bolje odnose s roditeljima stvaraju bolju sliku o sebi, tj. pokazuju sukladno roditeljskim stavovima pozitivnije stavove prema sebi. Topao i prihvaćajući odnos stvara temelj za sigurnost i pogoduje razvoju kompetentnosti u odnosima s drugima (Rice, 1990). Veće samopoštovanje pogoduje i razvoju boljih odnosa adolescenata s vršnjacima (Bohnstedt i Felson, 1983; Buhrmester, 1990). Adolescenti koji ne dobivaju bezuvjetnu podršku od roditelja i koji percipiraju da ih prijatelji slabo prihvaćaju, motivirani su da se ponašaju na način koji uključuje "lažno ja" kako bi bili bolje prihvaćeni među prijateljima (Harter, Marold, Whitesell i Cobbs, 1996), što ukazuje na to da bi oni mogli biti podložniji grupnom pritisku. Prema teoriji privrženosti, kvaliteta odnosa između roditelja i adolescenata utječe ne samo na stavove prema sebi nego i na osjećaje i očekivanja u vezi s drugim ljudima (Holmes, 1993). Moguće je također da roditelji djeluju na odnose adolescenata s njihovim prijateljima izravnije. Roditelj služi kao model određenog stila interakcije s drugima koji adolescent može imitirati u drugom kontekstu. Konačno, roditelji ipak imaju moć u odabiru aktivnosti za djecu i u usmjeravanju njihovih interesa i slobodnog vremena. Roditelji koji su više angažirani u odgoju svoje djece i imaju veći nadzor nad njihovim aktivnostima više će poticati svoju djecu u smjeru usvajanja željenih oblika ponašanja.

Valja napomenuti da je ovo istraživanje transverzalnog tipa, a samo bi longitudinalno istraživanje ukazivalo na moguću uzročno-posljedičnu vezu između roditeljskih odgojnih postupaka i odnosa njihove djece s vršnjacima. S obzirom na skromnu količinu varijance koju objašnjavaju roditeljske varijable u ovom ispitivanju, može se pretpostaviti da je njihova povezanost s dječjim odnosima s vršnjacima, iako statistički značajna, razmjerno slaba. Međutim, kako se radi o složenim interpersonalnim odnosima, jakost ove veze moderirana je nizom čimbenika. Druženje s vršnjacima, primjerice, karakterizira širok raspon ponašanja koji je povezan s još širim rasponom roditeljskih postupaka od onih koji su uključeni u naše istraživanje. Isto tako, interakcije s drugim osobama koje nisu članovi obitelji nisu statične, već se neprestano mijenjaju i modificiraju tijekom razvoja adolescenata. Ipak, novija longitudinalna istraživanja pokazala su da je tijekom socijalizacije utjecaj roditelja na odnose njihove djece s vršnjacima i drugim značajnim osobama znatan. Svojstva obitelji i roditeljski postupci najvjerojatnije djeluju neizravno na to kakvi će biti odnosi njihove djece s vršnjacima. Čini se također da su roditeljski postupci koji su povezani s odnosima djece s vršnjacima razmjerno konstantni. Naime, isti oblici roditeljskog ponašanja koji su pokazali povezanost s interakcijama djece s vršn-

jacima u srednjem djetinjstvu (Deković, 1992; Parke i Ladd, 1992) pojavljuju se kao značajni prediktori odnosa s vršnjacima u adolescenciji. Pozitivni odnosi adolescenata s prijateljima važni su za socijalnu prilagodbu ne samo u ovom razdoblju nego i kasnije u životu (Berndt, 1982; Fullerton i Ursano, 1994), te je stoga važno posvetiti veću pozornost istraživanju čimbenika koji određuju hoće li odnosi s vršnjacima u razdoblju adolescencije biti uspješni ili ne.

LITERATURA

- Abidin, R. R. (1983). *Parenting Stress Index: Manual*. Charlottesville: Pediatric Psychology Press.
- Armsden, G. C., Greenberg, M. T. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-453.
- Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin*, 112, 461-484.
- Barber, B. K., Olsen, J. E., Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65, 1120-1136.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4, 1-103.
- Bell, N. J., Avery, A. W., Jenkins, D., Feld, J., Schoenrock, C. J. (1985). Family relationships and social competence during late adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 109-119.
- Bell, L. G., Cornwell, C. S., Bell, D. C. (1988). Peer relationships of adolescent daughters: A reflection of family relationship patterns. *Family Relations*, 37, 171-174.
- Berndt, T. J. (1979). Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology*, 15, 606-616.
- Berndt, T. J. (1982). The features and effects of friendships in early adolescence. *Child Development*, 53, 1447-1460.
- Berndt, T. J. (1990). Distinctive features and effects of early adolescent friendships. In R. Montemayor, G. R. Adams & T. P. Gullotta (Eds.), *Advances in adolescent development. Vol. 2: From childhood to adolescence* (pp. 85-106). Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Bohmstedt, G. W., Felson, R. B. (1983). Explaining the relations among children's actual and perceived performances and self-esteem: A comparison of several causal models. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 43-56.
- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds: Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory. *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-210.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Volume 3: Loss*. New York: Basic Books.
- Brofenbrenner, U. (1974). The origins of alienation. *Scientific American*, 231, 53-61.
- Brofenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Brown, B. B., Mounts, N., Lamborn, S. D., Steinberg, L. (1993). Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64, 467-482.
- Buhrmester, D. (1990). Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child Development*, 61, 1101-1111.

- Buri, J. R., Kirchner, P. A., Walsh, J. M. (1987). Familial correlates of self-esteem in young American adults. *The Journal of Social Psychology*, 127, 583-588.
- Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Lorenz, F. O., Simon, R. L., Witbeck, L. B. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, 62, 526-541.
- Deković, M. (1992). *The role of parents in the development of child's peer acceptance*. Assen, The Netherlands: Van Gorcum.
- Deković, M., Meeus, W. (1995). Emotional problems in adolescence. In M. du Bois-Reymond, R. Diekstra, K. Hurrelmann, E. Peters (Eds.), *Childhood and youth in Germany and The Netherlands: Transitions and coping strategies of adolescents* (pp. 225-241). Berlin: de Gruyter.
- Feldman, S. S., Wentzel, K. R. (1990). The relationship between parenting styles, son's self-restraint, and peer relations in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 10, 439-454.
- Fletcher, A. C., Darling, N. E., Steinberg, L., Dornbusch, S. M. (1995). The company they keep: Relation of adolescents' adjustment and behaviour to their friends' perceptions of authoritative parenting in the social network. *Developmental Psychology*, 31(2), 300-310.
- Fullerton, C. S., Ursano, R. J. (1994). Preadolescent peer friendships: A critical contribution to adult social relatedness? *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 43-63.
- Gerris, J. R. M., Boxtel, D. A. A. M., Vermulst, A. A., Janssens, J. M. A. M., Zutphen, R. A. H. van, Felling, A. J. A. (1993). *Parenting in Dutch families*. Nijmegen, The Netherlands: University of Nijmegen, Institute of Family Studies.
- Gesac, V., Seff, M. A. (1990). Families and adolescents: A review of the 1980s. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 941-958.
- Harter, S. Marold, D. B., Whitesell, N. R., Cobbs, G. (1996). A model of the effects of perceived parent and peer support on adolescent false self behaviour. *Child Development*, 67, 360-374.
- Holmes, J. (1993). Attachment theory: A biological basis for psychotherapy? *British Journal of Psychiatry*, 163, 430-438.
- Hunter, F.T., Youniss, J. (1982). Changes in functions of three relations during adolescence. *Developmental Psychology*, 18(6), 806-811.
- Kandel, D. B., Davies, M. (1982). Epidemiology of depressive moods in adolescence. An empirical study. *Archives of General Psychiatry*, 39, 1205-1212.
- Kurdek, L. A., Fine, M. A. (1994). Family acceptance and family control as predictors of adjustment in young adolescents: Linear, curvilinear, or interactive effects? *Child Development*, 65, 1137-1146.
- Lacković-Grgin, K. (1985). Adolescentsko vrednovanje očinskih osobina, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*. Sv. 24(1), 111-116.
- Lacković-Grgin, K. (1986). Neke karakteristike interakcije adolescenata s njima značajnim odraslima. *Zbornik radova V Dani psihologije*, Vol. 3, 87-91.
- Lacković-Grgin, K. i suradnici (1988). *Problemi adolescenata iz gradskih sredina*, Zadar: Narodni list.
- Litovsky, V. G., Dusek, J. B. (1985). Perceptions of child rearing and self-concept development during the early adolescent years. *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 373-388.
- Maccoby, E. E. (1980). *Social development: Psychological growth and the parent-child interaction*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: parent-child interaction. U P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (str. 1-101). New York: Wiley.

McCormick, C. B., Keneddy, J. H. (1994). Parent-child attachment working models and self-esteem in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 1-18.

McNally, S., Eisenberg, N., Harris, J. D. (1991). Consistency and change in maternal child-rearing practices and values: A longitudinal survey. *Child Development*, 62, 190-198.

Montemayor, R. (1982). The relationship between parent-adolescent conflict and the amount of time adolescents spend alone and with parents and peers. *Child Development*, 53, 1512-1519.

Mounts, N., Steinberg, L. (1995). An ecological analysis of peer influence on adolescent grade point average and drug use. *Developmental Psychology*, 31(6), 915-922.

Naja Raja, S., McGee, R., Stanton, W. R. (1992). Perceived attachments to parents and peers and psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 21, 471-485.

Park, K. A., Waters, E. (1989). Security of attachment and preschool friendships. *Child Development*, 60, 1076-1081.

Parke, R. D., Ladd, G. W. (Eds.) (1992). *Family-peer relationships: Modes of linkage*. Hillsdale, Nj: Lawrence Erlbaum Associates.

Rice, K. G. (1990). Attachment in adolescence: A narrative and meta-analytic review. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 511-538.

Roberts, G. C., Block, J. H., Block, J. (1984). Continuity and change in parents' child-rearing practices, *Child Development*, 55, 586-597.

Rudolph, K. D., Hammen, C., Burge, D. (1995). Cognitive representations of self, family, and peers in school-age children: Links with social competence and sociometric status. *Child Development*, 66, 1385-1402.

Smits, J. A. E., Vorst, H. C. M. (1982). *Schoolvragenlijst voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs (SVL): Handleiding voor gebruikers*. School questionnaire for elementary and high school (SVL): Users manual. Nijmegen, The Netherlands: Berkhout.

Srouffe, L. A. (1988). The role of infant-caregiver attachment in development. U J. Belsky & T. Nezworski (Eds.), *Clinical implications of attachment* (pp. 18-38). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Steinberg, L., Lamborn, S.D., Dornbusch, S. M., Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.

Vergeer, M. M. (1987). *Effecten van de geboorte van een tweede kind*. Effects of the birth of a second child. Lisse, The Netherlands: Swets & Zeitlinger.

Youniss, J., Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers, and friends*. Chicago: University of Chicago Press.

Windle, M. (1992). Temperament and social support in adolescence: Interrelations with depressive symptoms and delinquent behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 21(1), 1-21.

Windle, M. (1994). A study of friendship characteristics and problem behaviour among middle adolescents. *Child Development*, 65, 1764-1777.

PARENTAL CHILD REARING PRACTICES AND ADOLESCENT PEER RELATIONS

Maja Deković

Utrecht University, Utrecht

Zora Raboteg-Šarić

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The aim of this study was to examine which aspects of parent-adolescent relations contribute to the quality of adolescent-peer relations. Five hundred and eight families participated in the study. The sample consisted of 969 parents (502 mothers and 467 fathers) and 508 children (254 females and 254 males), 12 to 18 years old. Parents were administered questionnaires measuring parent-child relationship, while adolescents completed questionnaires measuring their relationship towards peers. Several aspects of the quality of parent-child relations were assessed: parental acceptance, attachment, involvement, responsiveness, love withdrawal and monitoring of the child. The indicators of the quality of peer relations were: degree of peer activity, having a best friend, perceived acceptance by peers and attachment to peers. The findings suggested that a distinction should be made between two aspects of adolescents' relationship with peers: involvement with peers (defined as the degree of activities with peers and friendships which are more superficial in nature) and the quality of the relationship with peers (defined as perceived social acceptance and attachment to peers). Different aspects of the parent-adolescent relationship predicted involvement with peers and the quality of peer relations. Parental acceptance and monitoring of the child appeared to be the most important predictors of the adolescent-peer relations. Parental acceptance of the child was associated with a higher quality of the relationship with peers, while low monitoring of the adolescents' activities was associated with a higher involvement with peers. Results also indicated that mothers' and fathers' child-rearing practices related in a similar way to the adolescent-peer relations.

ELTERLICHE ERZIEHUNGSMASSNAHMEN UND GEGENSEITIGE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN ADOLESCENTEN

Maja Deković

Universität Utrecht, Utrecht

Zora Raboteg-Šarić

Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Ziel dieser Untersuchung war zu hinterfragen, welche Aspekte im Verhältnis zwischen Eltern und Adoleszenten wichtig sind für die gegenseitigen Beziehungen der Kinder zu ihren Altersgenossen. An der Untersuchung nahmen 508 Familien teil. Befragt wurden insgesamt 969 Eltern (502 Mütter und 467 Väter) sowie 508 Adoleszenten (254 Mädchen und 254 Jungen) im Alter zwischen 12 und 18 Jahren. Die Eltern füllten Fragebogen aus, anhand deren ihr Verhältnis zu den Kindern gemessen wurde; die Jugendlichen wiederum füllten Fragebogen aus, anhand deren man ihre Beziehungen zu den Altersgenossen ermittelte. Es wurden mehrere Beurteilungsskalen angewandt, um die verschiedenen elterlichen Erziehungsmaßnahmen zu ermitteln; diese umfassen: Akzeptieren, Innigkeit, Teilnahme an der Erziehung, Verständnis, Gefühlskälte und Kontrolle. Die Indikatoren für die Ermittlung der gegenseitigen Beziehungen der Jugendlichen untereinander lauten: Häufigkeit des Umgangs mit Gleichaltrigen, Bestehen eines besten Freundes bzw. einer besten Freundin, die selbst wahrgenommene eigene Anerkennung unter Gleichaltrigen sowie ein inniges Verhältnis zu Freunden. Die Umfrageergebnisse zeigten, daß in bezug auf die gegenseitigen Beziehungen zwischen den Adoleszenten zwei Aspekte unterschieden werden müssen: zum einen die Teilnahme an Aktivitäten mit Altersgenossen (definiert durch die Zahl gemeinsamer Unternehmungen sowie oberflächliche Freundschaften), zum anderen die Qualität der Beziehungen zu Freunden (definiert durch das eigene Erlebnis der Anerkennung bei den Altersgenossen und ein inniges Verhältnis zu Freunden). Auf elterlicher Seite erwiesen sich das Akzeptieren des Kindes und die Kontrolle über das Kind als die wichtigsten Variablen. Verschiedene Aspekte des Eltern-Kind-Verhältnisses stehen in Bezug zur Intensität und Qualität des Umgangs der Adoleszenten miteinander. Während eine schwach ausgeprägte elterliche Kontrolle als stärkster Prädiktor für die Teilnahme an Aktivitäten mit Gleichaltrigen gilt, kann aufgrund der elterlichen Akzeptierung des Kindes am ehesten angenommen werden, daß dieses gute Beziehungen zu seinen Altersgenossen knüpfen wird. Daß die elterlichen Erziehungsmaßnahmen eine ähnliche Wirkung erzielen, ist aus den Ergebnissen ebenfalls einsichtig.